

POLONO - HUNGARICA

NYELVÉSZET - IRODALOM - TÖRTÉNELEM - KULTÚRTÖRTÉNET

Az 1998. november 9-én és 10-én tartott
nemzetközi tudományos konferencia anyaga

8

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM, SZLÁV ÉS BALTI FILOLÓGIAI INTÉZET
LENGYEL FILOLÓGIAI TANSZÉK

BUDAPEST, 2000

Zoltán András

A litvánok római eredetéről szóló legenda Jan Długosztól (1415—1480) vagy a krakkói egyetemen tanuló litván informátoraitól származik, mindenesetre az ő nagyszabású lengyel története (Historia Polonica) nyomán terjedt el, vagyis a litvánok eredetmondáját lényegében a lengyelek alkották meg.¹ A történet nyelvészeti fogantatású: a litván a legarchaikusabb hangalakú élő indoeurópai nyelv, a lengyel szerző felismerte a latin és a litván nyelv rokonságát, amiből azt a következtetést vonta le, hogy a litvánok római eredetűek. Ehhez az Aencis mintájára költött egy rövid történetet arról, hogy — amint Trója égése után Aeneas elindul Itáliába új hazát alapítani — Róma égése után egy bizonyos Palemon nevű római előkelő Néró zsarnoksága elől menekülve ötszáz római családdal együtt hajóra száll és Európát tengeren megkerülve felhajózik a Niemenen, ahol halban-vadban gazdag területre érve kíséretével együtt letelepedik; e rómaiak utódai a litvánok. A történet természetesen hízelgett a litvánok hiúságának és hamarosan igen népszerű lett, a XVI. században átvették saját nyugatorosz nyelvű krónikáikba is, tovább színezve a legendás történetet.²

Maciej Strykowski (1547 körül — 1593 előtt³) 1582-ben Königsbergben megjelent "Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi" c. munkájában⁴ összegyűjtötte és rendszerezte e honalapítási mítosz addigra kialakult változatait. Megállapította, hogy az általa fellelt 13 különböző krónika egybehangzóan adja elő a történetet, csak abban van eltérés közöttük, hogy az egyik szerint Palemon és társai nem Néró zsarnoksága miatt ("dla tyraństwa Neronowego"), hanem Attila hadainak itáliai pusztítása elől ("dla srogiego a okrutnego wojska Atile króla węgierskiego, który prawie wszystkie zachodnie krainy i insze mocne państwa szablą a ogniem w ten czas burzył, jak o tym szerzej Kroniki stare Węgierskie i Callimachus Florentinus, także Bonfinus i inszy świadczą") menekültek el Rómából. Spanyol krónikákból

¹ Vö. Jerzy OCHIMANŃSKI, Historia Litwy. Wydanie drugie poprawione i uzupełnione. Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk—Łódź, 1982, 21; Henryk PASZKIEWICZ, Początki Rusi. Z rękopisu przygotował Krzysztof STOPKA. Kraków, 1996, 206; ВОЛГАР Endre, Bevezetés a baltisztikába. Budapest, 1997, 226.

² Vö. pl. Летописи беларуско-литовские. Москва 1980, 145—146, 173—174, 193—194, 214—215 [= Полное собрание русских летописей 35].

³ Literatura polska, Przewodnik encyklopedyczny. II. Warszawa, 1985, 407.

⁴ Kronika Polska, Litewska, Żmódzka y wszystkiej Rusi... Macieja Osostewiciusa Strykowskiego... w Krolewcu, 1582. Az alábbi kiadást használtuk: Kronika polska, litewska, żmódzka i wszystkiej Rusi Macieja Strykowskiego. Wydanie nowe, będące powtórzeniem wydania pierwotnego królewieckiego z roku 1582, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Strykowskiego przez Mikołaja Malinowskiego, oraz rozprawą o latopiscach ruskich przez Daniłowicza, pomnożone przedrukiem dzieł pomniejszych Strykowskiego według pierwotnych wydań. Tom I. Warszawa: Nakład Gustawa Leona Glücksberga, Księgarza, 1846.

még egy harmadik lehetséges okot is kikövetkeztetett: a Földközi-tenger medencéjében egy időben több éven át tartó szárazság kényszerített sok embert e vidékről az északi hűvösebb tájakra ("taka wielka suchość czasu jednego w zachodnich stronach beze dżdzu kilko lat panowała, że tamtych narodów jako Włochów, Hispanów, Portugalczyków i Anglików, bardzo się wiele przenieść musiało do tych stron pułnocnych zimnych").⁵

Az Attila-történetet és a Palemon-legendát ötvöző változatra Strykowski egy olyan litván évkönyvben bukkant, amely mára nem maradt fenn,⁶ az évkönyvet a Berestowica Więtsza-i Zaslowski-családtól kapta.⁷ Ebben — Strykowski olvasata szerint — a történet alábbi változata szerepelt:

Roku Bożego 401, powstał jest Atila, który zwan jest Bicz Boży, który wyszedł od rzeki Juhri, a Jura i teraz jest w ziemi Iwaka [sic!] Cara, ojca jego zwali Mandazig, wyszedł z trzema bratami swoimi: Aczar, Rohas i Bleda, wyszedł morzem Oceanem i przyszedł w morze ziemskie, które jest między Francją i Hispanią, a gdy wszedł w to morze, w ten czas niesiono z Britanij królowną imieniem Orsulę, za syna króla angielskiego, przy której krolewnie było jedenaście tysięcy panien. Atila samą królowną i tych wszystkich jedenaście tysięcy panien przy niej zabił, a ony dla imienia Christusowego stały się męczennicami. To pierwsze uczynił okrucieństwo nad narodem chrześcijańskim. Potym obszedł ziemię Francuzką i Włoską i poszedł morzem do ziemi Charwackiej, tam wyszedł z morza i wziął przez moc ziemię Karwacką. Podbił też ziemię Węgierską i zbudował zamek Budzyn i nazwał się królem węgierskim, a bracia jego Athar i Rohas pomarli. A gdy budował Budzyn i obwodził mur około miasta, w ten czas trzeciego brata swego Bledona zabił, a sam królował na wszystkiej ziemi Węgierskiej i podbił pod moc swoją wiele państw i opanował ich, i jeszcze z początku jako prześladował chrześcijaństwo, tak osiadwszy na tym państwie, w żadnej rzeczy umysłu swego nie odmienił, ale się jeszcze tym większym prześladowcą stał nad Chrześciana. I zebrawszy pięć set ludu swojego, pociągnął na ziemię Włoską, i przyszedł pod miasto, które zowią Aquileją, które miasto w ten czas było pod cesarzem Marcianem, i obegnął Aquileją, a to miasto było bardzo mocne, i rycerstwem rzymskim dobrze opatrzone, przeto gdy go nie mógł rychło dostać, nie chciał dłużej czasu trawić, pociągnął dalej w ziemię Włoską ku Rzymowi, a xiążęta i senatorowie, którzy byli w tym mieście bacząc tak wielką moc ludu jego

⁵ I. m., 57—58.

⁶ A későbbi litván krónikák már Strykowski szövegét másolják vagy kivonatolják, vö. pl. Хроника: Литовская и жмойтская, и Быховца — Летописи: Баркулабовская, Авсрки и Панцырного. Москва, 1975, 16, 128 [= Полное собрание русских летописей 35].

⁷ "Drugi zaś Latopiszec, któremu dostał w Berestowicy Więtszej, u Ich Miłości xiążąt Zaslawskich, tak też Kronikę Litewską i Żmudzką poczyna prostymi słowy, których ja tu text własny (acz się go poprawić godziło) właśnie kładę" — id. kiad., 56.

okrutnego, byli ogarnieni strachem wielkim i rozbiegli się z miasta, a niektórzy pobiegli do rибоłowow swych i poczęli się budować na ostrowie, które miasto nazwało się potym Wenecią.

Jedno też xiążę imieniem Palemon, które tamże w Rzymie na ten czas mieszkało, zebrawszy się z wszystkim domem i krewnymi swoimi, tak iż wszystkich było pięć set samej slachty rzymskiej, a między nimi czterzy przedniejsze rodzaje albo familiae: pirwszy Dorsprungus z herbu Kitauru, a z herbu Kolumnów Prosper Cesarinus, a z herbu Ursinów Julianus, a z herbu Rożej Hector i poszli morzem międzyziemnym mając s sobą jednego astronoma, który się znał po gwiazdach, a tak żeglowali morzem w okręciech na pułnocy, i obszedwszy Francją i Anglią, weszli w królestwo Duńskie, a tam stąd przyplłynęli w ciasności morskie, które Zund nazywają, potym morzem Oceanem nachyliwszy zagle z pułnocy ku słońca wschodu, i na południe, przybili się do uścia gdzie rzeka Niemen w morze wpada, potym rzeką Niemnem poszli wzgórze aż w morze, które zowią Małe, albo morze Niemnowe, iż do niego wpada Niemcn dwanaście uściami, a każdy zowie się osobnym imieniem, s których jedno zowią Gilia.

Ktorem gdy posli w wiersch dosli całego Niemna, gdzie już ten sam wszystek w jednym miejscu ciecze, a tak Niemnem dosli do rzeki Dubissy, nad którą należli góry wysokie, a na nich równiny wielkie i dąbrowy roskoszne, i wielką rozmaitość zwierzow rozmaitego rodzaju, w rzekach też wielką rozmaitość ryb, tak tych, które się tam hojno rodzą, jako tych których wielkość z morza Niemnem wzgórze przychodzą; gdzie ulubiwszy sobie mieszkanie, zalożyli ossadę pirwszą nad Dubissą rzeką. Drudzy zaś s tychże Włochów nad Niemnem i nad Jurją ossady wybrali, jak o tym niżej napiszemy.⁸

Ebből az alapanyagból — kiegészítve a fentebb már említett többi forrással (régii magyar krónikák, Bonfini, Callimachus⁹) — kerekedett ki Strykowski verses változata, amely az egész hun történetet elmeséli. A verses elbeszélést megszakítja egy zárójeles prózai betét, amely a Szent Orsolya-legendát mondja el:

A jeśli dla Atile, i to też być może,

Który z Hunny Europę wszystkę zburzył srodze,

Z Tatar, z Huhri krainy, która w Moskwie leży,

⁸ Id. kiad., 56—57.

⁹ Callimachus Experiens (Filippo Buonaccorsi, 1437—1496) *Attila* (1489) c. munkájáról van szó (kritikai kiadása: Callimachus Experiens, *Attila. Accedunt opuscula Quintii Aemiliani Cimbriaci ad Attilam pertinentia. Edidit Tiberius Kardos* (= Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Redigit LADISLAUS JUHÁSZ, Saeculum XV). Lipsiae, 1932.

Przyszedłszy osiadł Węgry, szczęście za nim bieży:
 Cesarza Marcjana po trzy kroć poraził,
 I Maternusa także, burząc wszystko kaził,
 Tracją, Achają i Macedonią;
 Zburzył Serbów, Sławaków, Bosnę, Bulgarią,
 Zaś z Ekiusem Rzymskim i s Teodorykiem
 Wysegotskim, boj stoczył krwawobitnym szykiem,
 Gdzie sto ośmdziesiąt tysięcy mężów poginęło
 Z obu stron, aż jezioro krwią w polach płynęło.
 Potym francuskie miasta wszędy i wzdłuż zwojował,
 I ziemie nad Bałtyckim morzem pohołodował,
 Kaletany, Nortmany, Olandry s Cymbrami,
 Frizy, Moryny, Sasy, Pomorze s Prusami.
 Giułę hetmana swego pod Kolno wyprawił,
 Który obozy swoje na czworę rozstawił,
 I tak dobywał miasta, dniem nocą sturmując.
 Wsi, wołoscy w okolo szeroko plundrując.

(W ten czas Etereus, syn króla angielskiego, począł się starać w małżeństwo o Ursulę, brytańskiego króla dziewczkę, jedynaczkę, posławszy z wielką chęcią posły do ojca jej, którego, gdy nie wiedział coby za odpowiedź dać miał, Ursula smętnego i troskliwego napominała, aby dawszy frasunkom pokój, zaręczył ją za Etereusa, powiedając, że ma to objawienie od Boga, aby się niezbraniała małżeństwa tego, w ten sposób żeby jej dano jeszcze wolne trzy lata, przez któreby odprawiła drogę swoją na którą się była obiecała, to jest aby szła do Rzymu, mając przy sobie dziesięć tysięcy panien. A przetoż tego się domagała, aby i ociec i Etereus panic jej starali się spólnie, jakoby jej należeli 10 panien osobnej czystości i stateczności, a każda z nich aby miała przy sobie tysiąc panienek, i ona sama aby też także przy sobie tysiąc miała, jedno żeby wszystkie były osobliwej cnoty i czystości. Posłowie wzięwszy od ojca Ursulinego tę odpowiedź z radością odjechali.

Tak tedy Etereus i brytański król, ociec Ursule, zebrawszy wedle zmowy tak wiele panien, dali je Ursuli w towarzystwo, która przyjąwszy to slachetne towarzystwo, a sprawiwszy 11 wielkich okrętów, i drugie rzeczy na tak daleką drogę potrzebne, puściła się morzem z Britanniej aż do tego miejsca gdzie Ren w morze wpada, gdzie teraz jest część Holandiej, skąd zasię przeciw wodzie rzeką przyjechała do Kolna Agripiny, z wielką radością mieszczanów, a s Kolna do Bazylej, tam zostawiwszy okręty i insze sprzęty, szła pieszo do Rzymu, która potym obchodziwszy miejsca wszystkie w Rzymie, jako była obiecała, wróciła się do Bazylej, a papież Cyriak prowadził ją z wielką poczcziwością aż do miejsca.

Wsiadłszy tedy u Bazylej w okręty, Renem rzeką na dol jachala do Kolna, tamże wysiadła na brzeg, nie się nieprzyjaciela niespodziewając, ale mniając aby tak wszystko bezpiecznie było jako pirwej, a gdy się do miasta przybliżyć począła, wnet ją Węgrowie ze wszęch stron obkoczyli, a z onymi wszystkimi pannami okrutnie pozabijali. A tak ona slachetna panna z Etereuszem panicem swoim, który dowiedziawszy się, że Ursula na zad jedzie, z matką i z siostrą Florentiną i z niktorymi inszymi biskupami aż do Kolna przeciwko niej był wyjechał, i z onym Cyriakiem papieżem, i ze wszystkimi pannami z tego świata zesła, a czystość swą Christusowi prawdziwemu dziewictwa oblubieńcowi ofiarowała. Tych panien ciała leżą w Kolnie, a potym kości ich w wielki sklep są złożone. Tą historyjką dla tegoż rzecz przerwał, iż też w Litewskich starych latopiszczech około burzenia Atile i pobicia tych jedenaście tysięcy dziewic, a [sic!] przyczynie przyjścia Włochów s Palemonem do Litwy, jakoby przez sen ledajako wspominają. Przetom to *inter parentesim* położył.)

Do Węgier się zwróciwszy Budę zamordował
 Brata, iż Sikambrią od siebie mianował
 Buda, który jednak dziś też Budzynie mową,
 Któremu (ach Węgrowie), 'Turek teras głową.

Potym się do Włoch mocą ogromną wyprawił,
 Stirią, Karintią, Istry, szabłą skrwawił,
 Dalmacją z miastami poburzył i z grody,
 Kto wypowie pobitych, kto wypisze szkody,
 A gdy ku Aquilej z obozem się toczył,
 Hetman rzymski z wojskami drogę mu zaskoczył,
 Atila uphy włoskie posiekił, pomordował,
 Valentinian cesarz też trzy kroć szwankował.
 Ztąd Wenetowie będąc z rodu trojańskiego,
 Osiedli wysep morza Adriatyckiego,
 Gdzie Wenecią miasto sławne zbudowali,
 Także inszy gdzie mogli zdrowie zachowali.
 Potym Aquileją obległ mocą wielką,
 Burząc, pałac około, s folwarki włość wszelką,
 Długi czas pod nią trawił, mocno dobywając,
 I sturmy ustawicznie dziwno przemyslając.
 A iż tak mocna była, jużby był odciągnął,
 By go był bocian wroską swoją niepowściągnął,
 Który z miasta wynosił dziatki gołe swoje,
 Widząc przyszły upadek przez Węgierską zbroję.
 Przeto Atila zaras swoich posiliwszy,
 A z siodel ogień w koło murów zapaliwszy,
 Tłukł mury, a usilnie częstym sturmowaniem
 Wziął miasto, trzydzieści siedm tysięcy zbił na nim.
 Potym Taruis, Weronę wziął, i Concordią,
 Mantwę, Bergom, Kremone, Ferarz i Brixią,
 Wicencią, Rawennę, Ticin, Placentią,
 Meilan, Padue, Mutinę, Parmę, Apulia,
 Tak prawie wszystkę Włoską ziemię powojował,
 Włoch *ñ Diol ñ Diol* każdy lamentował,
 Drudzy *la Dona nostra!* krzyczą uciekając,
 A Węgrowie *Beste Freng* biją, naganiając.
 A gdy do Rzymu ciągnął, Lew on Papież święty,

Odwiodł jego zły umysł ku temu napięty,
 Za czym się nazad wrócił, burząc i mordując,
 Przeto się nie jeden krył przyszłą trwogę czując.
 Palemon, któremu też o rest szło jak innym,
 Kto się niestrzeże mogąc, sam sobie jest winnym,
 Mógł też uchodząc trwogi w tę pułnocną ziemię,
 Zawieść długim pielgrzymstwem włoskiej slachty plemię.¹⁰

A prózai betét forrásáról Strykowski hallgat, csak annyit árul el, hogy e kis történetet azért iktatta közbe, mert a régi litván krónikák is említik ködösen ("jakoby przez sen") Orsolya és a tizenegyezer szüz kölni lemészárlásának történetét.¹¹

Az Orsolya-legenda Strykowskiánál olvasható változata nem más, mint a Cyprian Bazylík (1535 körül — 1591)¹² által lefordított és Krakkóban 1574-ben kiadott Attila-történet egy részletének szó szerinti átvétele. A Bazylík-féle szöveg így hangzik:

W ten czas Etereus, syn Krolá Angielskiego, *młodzieniec gládki, cnotliwy y dobrych obyczáiw*, począł sie sthárác w małżeństwo o Urfsule, Brytáńkiego Krolá dziewkę iedynaczkę, poławfszy z wielką chęcią posły do ojca iey. Ktorego, gdy niewiedzial coby za odpowiedź dáć miał, Urfsulá smętnego y throfklivego nápominała, áby dawfszy frásunkom pokoy, záreczylá iá zá Etereufá, powiedáiac ze ma tho obiáwienie od Bogá, áby sie niezbraniała małżeństwá te^o, w ten spofob, ze by iey *ieβicze dano* wolne trzy látá, przez ktoreby odpráwiła drogę swoię ná ktorá sie bylá obieczáła, tho iest, áby šła do Rzymu, maiąc przy sobie dziełięć tylięcy pánién. A przetož, tego sie domagáła, áby y on, y Etereus pánie iey, stárali sie spólnie, iákoby iey náležił *dziełięć* pánién, ofobney czystości y státecności, á káżdá z nich, áby miała przy sobie tyliác *pánién*, y oná sámá áby thež tákze przy sobie tyliác miała, iedno žeby *wšytki byly* ofobliwey cnothy y czystości. Poslowie, wziáwfszy od oyczá Urfsule tę odpowiedź, z rádofciá odiechali.

Etereus y Brytáńki Krol, ociec Urfsule, zebrałfszy wedle zmowy, ták wiele pánién, dáli je Urfsuli w thowárzyftwo, ktora przyiáwfszy to fláchetne towárzyftwo, á špráwiłfszy *iedenafcie* wielkich okrethow, y drugie rzeczy náták dáleká drogę potrzebne, pušciła sie

¹⁰ Id. kiad., 59—61.

¹¹ A valószinűtlenül magas szám a XI MV rövidítés téves olvasatán alapul (XI Martyres Virgines '11 vértanú szüz' helyett XI Milia Virginum '11 ezer szüz'), vö. Katolikus lexikon. Szerk. Bangha Béla. III. Budapest, 1932, 456.

¹² Literatura polska, Przewodnik encyklopedyczny. I. Warszawa, 1985, 57—58.

morzem z Brytanniey aż do tego mieysca gdzie Ren w morze wpada, gdzie teraz iest część Holländey, skąd zalię rzeką przeciw wodzie przyjechala do Kolna z wielką radością mieiszczanow, a s Kolna do Bazyley. Tam zostawiwszy okręty, y infse sprzęty, szła piezo do Rzymu, ktora potym, obchodziwszy y oglądawszy mieysca y swiętości wśytki w Rzymie, iako była obiecála, wrocila sie do Bazyley, a Papież Cyriak prowadził ią z wielką wozciwością aż do mieysca. Wladzly tedy v Bazyley w okręth, Renem rzeką ná doł iechála do Kolna, kthora wyśladzly ná brzeg, nic sie nieprzyiacielá niefpodziewaiac, ale mnmáiác aby ták wśytko bezpiecno bylo iako pirwey, gdy sie do miáftá przybliżác poczęta, wnet ią Węgrowie ze wśech stron obfkoczyli, a z onemi wśytkiemi pánnámi okrutnie pozábiali. Thákei oná fláchetna pánná, z Etereusem pánicem swoim, (ktory dowiedziawly sie že Vrfulá ná zad iedzie, z mátká i s siostrá Florentyná, y z niektórymi infsemi Biskupy, aż do Kolna przeciwko niey był wyiechal) y z onym Cyriakiem Papieżem, y ze wśytкими pánnámi, s tego swiátá zeszla, a czytość swá Krystufowi, prawdziwemu dziewicthwá oblubieñcowi ofiárowála. Tych pánién ciála leżá w Kolnie.¹³

Ha a két szöveget összevetjük, azt tapasztaljuk, hogy az általam kiemelt helyeken található csak néhány rövidítés, szórendi vagy mondatszerkesztési, esetleg helyesírási eltérés. A Cyprian Bazylik által fordított krakkói nyomtatványon sem szerepel, hogy ez az Attila-történet kinek a műve eredetileg. Igaz, ennek lengyel könyvnek egyetlen példánya ismeretes csak ma¹⁴, s ez a példány is hiányos, többek között hiányzik a fordító előszavának a vége, ahol esetleg említés történhetett a szöveg forrásáról. A lengyel bibliográfiában ezért némi zavar tapasztalható annak megítélésében, hogy kinek a munkáját fordította le Cyprian Bazylik. Karol Estreicher a fentebb már említett Callimachus Experiens *Attila* (1489) c. munkáját jelölte meg a mű forrásaként.¹⁵ Aleksandr Brückner azonban már 1886-ban tisztázta, hogy Cyprian Bazylik nem Callimachus, hanem Oláh Miklós *Athila* (1537, első kiadás: 1568) c. művét fordította le.¹⁶ Ennek ellenére tekintélyes lengyel bibliográfiákban továbbra is makacsul tartja magát a

¹³ Historia spraw Atyle Krolá Węgier-//skiego. Z Łacińskiego języka ná Polski przelożóná przez Cyprianá Bazyliká. [Cím]lap]. – W Krakowie // Drukował Máciey Wirzbięta // Typograph Je° K. M. Ro-// ku Páńskiego, // 1574. [Hát]lap].

¹⁴ Ez az egyetlen defektes példány akárcsak A. Brückner korában, ma is a kórniki könyvtárban (Biblioteka Kórnicka) található Cím. 0.226 jelzet alatt, vö. K. PIEKARSKI, Katalog Biblioteki Kórnickiej. Kraków 1929, 24, nr 162.

¹⁵ K. ESTREICHER, Bibliografia polska XV–XVI stulecia. Kraków, 1875, 129.

¹⁶ ALEKSANDER BRÜCKNER: Ein weisrussischer Codex miscellaneus der Gräfllich-Raczyński'schen Bibliothek in Posen: Archiv für slavische Philologie 9 (1886), 376–384.

Callimachus szerzőségéről szóló tévhit,¹⁷ sőt a magyar szakirodalomba is utat talált.¹⁸ "Áttöréssnek" számít, hogy a Nowy Korbut egy helyütt Oláh Miklósnak, más helyütt Callimachusnak tulajdonítja a szerzőséget.¹⁹ Idézzük fel Oláh Miklós *Athila*-jának az Orsolya-történetet tartalmazó részletét, hogy e vitát végleg lezárjuk:

Dum haec ad Remensem urbem ita, ut memoravimus aguntur, interea Athila quendam exercitus sui ducem Gywlam vel (ut quidam volunt) Iulium nomine cum parte copiarum misit, qui Coloniam Agrippinam, civitatem tunc quoque (ut nunc) insignem et amplam obsideret. Is, ut iussum erat, urbem forti cinxit obsidione. Ea tempestate Aethereus Anglorum regis filius pulchritudine, virtute ac moribus divae Ursulae Britanniae regis filiae unigenitae ardentissime commotus eius per legatos apud patrem ambire coepit connubium. Quem, quum sollicitus esset, quid responsi daret legatis, Ursula anxium moestumque admonet, ut deposita animi sollicitudine Aethereo eam despondeat; oraculo enim se accepisse, ne id detrectatura esset ea lege matrimonium, ut triennium illi consummando concederetur, quo peregrinationem a se votam interea exequi posset, hanc autem eam esse, ut urbem Romanam comitata decem millibus virginum inviseret; proinde ipse et Aethereus proci curarent pari opera decem spectatae pudicitiae virgines conquirere, harum singulis mille et sibi quoque totidem subdere, quarum spectata esset omnium probitas ac pudicitia. Legati accepto a patre Ursulae hoc responso laeti redcunt. Aethereus et Britanniae rex Ursulae pater conscripto, ut designatum erat, virginum agmine eas Ursulae sodalitia adiungunt.

Quae accepta hac nobili societate atque comparatis undecim magnis navibus aliisque rebus in peregrinationis usum necessariis ex Britannia ad ostia Rheni, ubi nunc Hollandiae pars est, applicuit. Unde adverso flumine Coloniam cum magno civium applausu ac laetitia, ex Colonia Basileam pervenit. Ibi relictis navibus cum aliis impedimentis pedestri itinere Romam proficiscitur. Quae tandem sanctorum reliquias et sacris omnibus locis, ut eius erat votum, Romae perlustratis Basileam revertitur Cyriaco papa, cuius alii (praeter scriptorem historiae ecclesiasticae, quod sciam) autores nullam faciunt mentionem, eam summo ubique honore prosequente. Consensa igitur ad Basileam navi secundo Rheni flumine Coloniam devehitur. Quae egressa in continentem nihilque hostile, sed omnia (ut antea) tuta esse arbitrata, ubi urbi

¹⁷ Vö. pl. K. ESTREICHER, Bibliografia polska XIV, Kraków, 1896, 21–22; K. PIEKARSKI, Katalog Biblioteki Kórnickiej. Tom I: Polonica XVI-go wieku. Kraków, 1929, 24, nr 162, 31, tabl. V.

¹⁸ BALLAGI ALADÁR, Attila bibliographiája: Irodalomtudományi Közlemények II (1892), 246; П. ШОНКОЙ, Замечания об "Исторыи о Атыли, королѣи угорском": Dissertationes Slavicae IX–X (Szeged, 1975), 209.

¹⁹ Bibliografia literatury polskiej • Nowy Korbut • 2: Piśmiennictwo staropolskie. Hasła osobowe A–M. Kraków, 1964, 17 (*Bazylik* a.), 306 (*Kallimach* a.).

appropinquare coepit, mox ab Hunnis undique invaditur atque cum omni societatis suae turba crudelissime trucidatur. Ita sanctissima virgo suo, Aetherci sponsi (qui accepto Ursulae reditu cum matre et sorore Florentina nonnullisque aliis episcopis Coloniae usque ei obviam venerat) atque Cyriaci pontificis ac caeterarum virginum sanguine pudicitiam suam Christo domino virginitatis vero sponso consecravit. Harum reliquiis illustris est Colonia.²⁰

Kulcsár Péter magyar fordításában:

Míg Reims városánál ezek így történtek, ahogy elmondtuk, aközben Athila egy bizonyos Gyula vagy (mint másoknak tetszik) Julius nevű hadvezért a csapatok egy részével elküldött, hogy megostromolja Kölnt, az akkor is (mint most) jeles és hatalmas várost. Ez, ahogy parancsolva volt, erős ostrom alá vette a várost. Ebben az időben Aethereus, az angol királyfi, lángra lobbanva az isteni Orsolyának, Britannia királya egyetlen leányának szépségétől, erényeitől és viselkedésétől, követek útján házastársul akarta kérni őt apjától. Amikor ez azon töprenkedik, hogy milyen választ adjon a követeknek, nyugtalankodik és emészti magát, Orsolya arra kéri őt, hogy félretéve a töprengést, jegyezze el őt Aethereusszal; ugyanis szótart hallott, hogy ne utasítsa vissza ezt a házasságot, de azzal a feltétellel, hogy megkötését három évig elhalasztják, mialatt teljesítheti fogadott zarándokútját, éspedig azt, hogy tízezer szűz kíséretében Rómába látogat; ezért hát maga a király és kérője, Aethereus együtt gondoskodjanak tíz kipróbált tisztaságú szűz összegyűjtéséről, mindegyikhez adjanak ezret; ő maga is ezret ad hozzá, becsületessége és szüzessége mindahánynak kipróbált legyen. A követek Orsolya apjától vidáman tértek haza e válasszal. Aethereus és Britannia királya, Orsolya apja előírás szerint összetoborozva a szűzek seregét, Orsolya mellé adja.

Miután megkapta e nemes kíséretet, felszerelt tizenegy nagy hajót, és összeállította a zarándoklathoz szükséges poggyászt, Britanniából a Rajna torkolatához hajózott, ahol most Hollandia egy része van. Innen a polgárok nagy üdvölgése és tetszése közepette a folyóval szemben Kölnbe, Kölnből Bazelba utazott. Itt kiszállva a hajóból a többi felszereléssel gyalogosan megy Rómába. Végre Rómában fogadalma szerint meglátogatva a szentek ereklyéit és minden szent helyet, visszatér Bazelba, miközben Cirjék pápa, akiről (mint tudom, az egyháztörténetírókon kívül) a szerzők semmi említést sem tesznek, minden tekintetben a legnagyobb tisztelettel vette őt körül. Bazelban tehát hajóra szállván a Rajna folyása szerint

²⁰ NICOLAUS OLAHUS, Hungaria – Athila. Ediderunt COLOMANNUS EPERJESSY et LADISLAUS JUHÁSZ (= Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum IOSEPHO FÖGEL Moderante. Redigit LADISLAUS JUHÁSZ, Sacculum XVI). Budapest, 1938, 57–58.

Kölnbe jut. Amikor itt partra száll, és semmi veszedelmet sem gyanít, hanem mindent (mint azelőtt) biztonságosnak gondolva a város közelébe ér, hirtelen körülözönlik a hunok, és kíséretének egész seregével együtt kegyetlenül legyilkolják. Így a szentséges szűz saját jegyese, Aethereus (ez — hallván Orsolya visszatértét — anyjával, nővérével, Florentinával és néhány más püspökkel Kölnig elébe jött), aztán Cirjék pápa és a többi szűz vérével ártatlanságát Krisztus úrnak áldozta, a szüzesség igaz völegényének. Köln ma is fényeskedik ereklyéjükkel.²¹

Maciej Strykowski ezen kis plágiuma nyomán Oláh Miklós *Athilájának* egy részlete bekerült egy a maga korában és még sokáig igen népszerű történeti munkába, amely fordítások révén a keleti szlávokhoz is eljutott.²²

²¹ OLÁH MIKLÓS, Athila (KULCSÁR PÉTER fordítása): Humanista történetírók. Budapest 1977, 366–367.

²² Vö. A. ZOLTÁN, Z węgiersko-polsko-białoruskich związków kulturalnych ("Athila" M. Oláha w przekładzie polskim i białoruskim): Acta Polono-Ruthenica I (Olsztyn 1996), 427–435; ZOLTÁN A., Oláh Miklós *Athilájának* lengyel és fehérorosz fordításáról: Hungaro-Slavica 1997. Studia in honorem Stephani Nyomárkay. Bp.: ELTE, 1997, 354–357.